

Tamás András¹

A jó igazságügy-miniszter

1. Kötetlen diszkurzusban a jó bíró igazságos. A jó ügyvéd minden hájjal megkent, vagyis ravasz. A jó ügyésről még senki sem hallott. Ezek a végletekig egyszerűsített, azaz *simplex* – ami együgyűt is jelent – megállapítások esetleg azzal folytathatók, hogy a jó igazságügy-miniszter² *igazságos*, bár ez inkább szóviccnek jó, de annak sem nagyon. Jobb, ha a jó igazságügy-miniszter *bölcs*. Ám csak egyetlen magyar igazságügy-minisztert neveztek bölcsnek – a haza bölcsének –, az első: *Deák Ferencet*. Igaz, hogy nem pont akkor, amikor miniszter volt. Bölcsességét önmagában nem az alapozta meg – de nem is tette kétségessé –, hogy e tisztségről már fél év eltelte előtt lemondott, később pedig semmilyen miniszterséget soha nem vállalt.

Magyarországon bíró legalább ezer éve létezik, ügyvéd több száz éve, igazságügy-miniszter 1848. *április 11-étől*. Bíró elég sok van, ügyvéd még több, igazságügy-miniszter egy adott időpontban *egy*, esetleg *kettő*.³ Személyhez fűzve tartják számon tulajdonságait, néha úgy sem. Kimondottan igazságügy-miniszteri „jósága” valamiképpen beleolvad a kormány működésébe, többnyire valamilyen politikainak képzelt elgondolás alapján értékelve,

¹ Professor emeritus, Nemzeti Közszerológiai Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar Kormányzástani és Közpolitikai Tanszék. Kapcsolat: tamas.andras@uni-nke.hu.

² Ma így írják: igazságügy-miniszter vagy igazságügyi miniszter. 1970-ig „igazságügyminiszter” és „Igazságügyminisztérium” létezett, miként ez látható az addig használt iratborítón és pecsételen. Akkor aktivista nyelvészek szorgalmazták az „*igazságügyi*” alakot, ami sokaknak nem tetszett, például Korom Mihálynak sem, aki nem akart „*-ügyi*” miniszter lenni. Aláírása alatt ez után is *igazságügyminiszter* volt olvasható, nyomtatott levélpapírján viszont „Igazságügyi minisztérium, miniszter”. Az iratborítón addig maradt az „Igazságügyminisztérium”, amíg a készlet tartott. (Bizonyára a lenini fokozatosság elve alapján; 1946-ban készült iratborító „Magyar Igazságügyminisztérium” felirattal, amelyről az 1950-es évek elején a „Magyar” megjelölést elhagyták.) Ezzel szemben fel sem merült például a „pénzügyi miniszter” megnevezés bevezetése. Így ezután még Mikszáth Kálmánt sem kellett korszerűsíteni a pénzügyminiszter reggelijét illetően.

³ A tanácsköztársaságban egy időben volt két személy – Ládai István és Rónai Zoltán igazságügyi népbiztos elnevezéssel –, a második világháború végén az Ideiglenes Nemzeti Kormány minisztere Valentiny Ágoston, a Szálasi-kormányé Budinszky László. Az utóbbi kettőzöttség jogi megoldása akkor a vesztes háborús kormány igazságügy-miniszterének kivégettetése volt, amiről a népbíróság eredményesen gondoskodott is 1946-ban.

amelyben esetleg a miniszter és a minisztérium teljesítménye ugyanazt jelenti. Az, hogy *milyen* az igazságügy-miniszter, legtöbbször érdeklődés nélküli téma, nem közbeszéd tárgya, holott bizonyos szakmai körök ez épp eléggé érdekli. Nemcsak a jó bírót és ügyvédek, hanem az ügyészeket is foglalkoztatja az igazságügy-miniszter megítélése – szakmai tudása, tekintélye, tiszteletre-méltósága –, egyáltalán bármi, ami „jósága” lehet *aestimatione recta*. Magától értetődően meglehetősen határozott véleménye van erről a minisztériumában dolgozóknak *inter se*, amit jobb, ha a miniszter nem tud, a legjobb pedig, ha a megismeréséhez vezető alkalmat is kerüli.

Ezeknél fontosabb, ám kevésbé szórakoztató, a többi miniszter és főleg *a miniszterelnök véleménye*, aki jó esetben maga választja meg azt, hogy ki legyen az igazságügy-minisztere, illetve dönthet felmentéséről; vagyis kimondottan arról dönthet, hogy épp akkor *ki lehet jó igazságügy-miniszternek*. Természetesen jó esetben. Nem jó esetben – *en passant* – erről más dönténylegesen; például valaminő „felsőbb vezetés” (diktatúrában) vagy koalíciós kompromisszum („nem diktatúrában”). S ha minden rosszban van valami jó is, akkor itt az lehet, hogy így a miniszterelnöknek eggyel kevesebb tévedési lehetősége adott.

A helyzet másik oldala – tehát ugyanaz az igazságügyminiszter-jelölt szémszögéből – még elvileg sem hasonló. Az érintett döntése például arról, hogy egy bizonyos miniszterelnök kormányában, a többi miniszterrel együtt nem hajlandó az igazságügy-miniszerséget elvállalni, lényegtelen a kormány megítélése szempontjából. Részéről ez nem hatáskör gyakorlása, csak abban az esetben, ha már elnyerte a tisztséget. Ritkaság vagy inkább kivételes Deák Ferenc döntése a kiegyezés idején, Mo-cí véleménye viszont ma is általánosan érvényesülhet.⁴ Ezért pontos névsorunk van az igazságügy-miniszterekről. Még pontatlan névsorunk nincs azokról, akik az erre való felkérést visszautasították, miként azokról sem, akik szerettek volna igazságügy-miniszterek lenni, de erre senki sem kérte őket; ami igazán nem nagy kár, mert ha lenne, akkor sem tudnánk ezekkel mit kezdeni.

2. Magyar igazságügy-miniszter és -minisztérium 1867-től folyamatosan létezik. A 19. században megújították az *igazságügyi szervezetet* (bíróság: 1869. évi IV. tc., 1881. évi LIX. tc., 1896. évi XXVI. tc., ügyészség: 1871. évi XXXIII. tc.), létesítettek többféle *szakigazgatást*, ami a miniszteri tárcák differenciálódásával járt. Az igazságügy-miniszter egyfelől a kormány tagja, részt vesz a *kormány*

⁴ „Egy korunkbeli nemes ember (kiün-ci), ha azzal bízzák meg, hogy legyen kutya- vagy disznó-mészáros, s ő nem ért hozzá, akkor elhárítja magától. De ha azzal bízzák meg, legyen egy ország főminisztere (sziang), akkor hiába nem ért hozzá, szépen elfogadja. Hát nem fonák dolog?” Lásd: Tőkei Ferenc (szerk.): *Kínai filozófia*. Ókor. I. kötet. Budapest, Akadémiai, 1980. 234. Úgy tűnik, hogy egy ország igazságügy-miniszterére is lehet ez helytálló fonák dolog.

döntéseinek meghozatalában, másfelől az országos hatályú *jogszabályok* kiadásának előkészítésével, továbbá *igazságügyi igazgatással* foglalkozik. Ez a feladat- és hatáskör kezdetben megegyezett a belga igazságügy-miniszterével – amely bizonyos fókig mintája volt kialakításának –, jellegzetesen egyetlen személyhez kötött, aki viszont a rendelkezésre álló szervezet, a minisztérium nélkül ezt a funkciót nem képes ellátni. A feladat- és hatáskör a minisztert illeti, és nem a minisztériumát. Minden további magyarázat fölösleges annak, aki kiválóan ismeri az akkori belga megoldást. Azóta mind a magyar, mind a belga igazságügy-miniszter lehetőségei, hatásköre változott, de nem egyformán; ezért – bizonyos fókig – fölöslegesnek látszik a mai belga közjogi megoldás ismertetése.

Az említett változások egy történeti monográfiából nyilvánvalóan megismerhetők lennének; abból tudni lehetne azt is, hogy mikor volt jó az igazságügy-miniszter, vagy épp ellenkezőleg... A hazai igazságügyi minisztérium, illetve miniszterek működésének története eddig még nem készült el, annak ellenére, hogy megírását 1946-ban Mártonffy professzor javasolta az igazságügy-miniszternek; Vladár Gábor pedig még korábban tervezte, hogy majd nyugdíjasként elkészíti⁵ – arra azonban aligha számított, hogy 1951-ben Budapestről kitelepítik családjával együtt, könyvírási lehetőségek nélkül.

Az igazságügy-minisztériumról az 1950-es években és később sem sok közlemény jelent meg. A magyar törvénykezési szervezeti jog – két féléves tantárgy volt – egyetemi tankönyve 7 oldalon tárgyalta.⁶ Egy másik jeles *opus* – amelyet ma is sokan tanulmányoznak, legfeljebb nem idézik és nem említik –, az *Állam- és jogtudományi enciklopédia*⁷ önálló címszóként nem tartalmazza, más címszónál még 7 sort sem ír róla, bár például az igazságügyi statisztikát vagy az igazságügyi szakértőket hosszasan részletezi. A minisztérium 1970-es években létesített Tudományos és Jogpropaganda Főosztályának pedig nem az volt a feladata, hogy megörökítse a minisztérium történetét, amely azért részben elkészült.⁸ Ennek ellenére ezúttal nem abból nyerhető következtetésekre lehet itt számítani, hanem inkább csak *szubjektív véleményre*, amely aligha tudományos, legfeljebb érdekesnek szánt, mert ami lírai költőnek illik, az jogásznak nem („klasszikus” kifejezéssel: *asinus ad lyram*). A választék bőséges: ha csak 1945-től nézzük 1990-ig, 11 miniszter,

⁵ Révész Béla: *Iratok az Igazságügyi Minisztérium történetéből, 1944–1990. I.* Budapest, Magyar Közlöny, 2016. 15–16, 19–20.

⁶ Névai László: *Magyar törvénykezési szervezeti jog.* Budapest, Tankönyvkiadó, 1961. 141–148.

⁷ Szabó Imre (szerk.): *Állam- és jogtudományi enciklopédia. I–II.* Budapest, Akadémiai, 1980.

⁸ Például Mezey Barna: Az Igazságügyi Minisztérium történetéből, 1848–49. *Jogpolitika*, (1982), 2; Mezey Barna: Az Igazságügyi Minisztérium történetéből, 1905–13. *Jogpolitika*, (1983), 6; Máthé Gábor: Az Igazságügyi Minisztérium történetéből. I–II. 1867–71. *Jogpolitika*, (1982), 3–4; Bellér Judit: Az Igazságügyi Minisztérium történetéből, 1871–75, 1914–18. *Jogpolitika*, (1983), 2; Révész Tamás: Az Igazságügyi Minisztérium történetéből, 1875–90. *Jogpolitika*, (1983), 3.

1990-től a mai napig ugyanannyi szolgált az élén, ami együtt nagyjából megegyezik az 1848-tól 1945-ig számításba vehetőkkel. Ha *valamennyi* jó miniszter volt, értelmetlen ennek az írásnak a címe és tárgya, ami persze lehetséges akkor is, ha az ellenkezője igaz.

Akit miniszteri tevékenységéért *halálra ítélték* (például Ágoston Péter, Budinszky László) vagy *letartóztatnak* (például Valentiny Ákos, Décsi Gyula, Ries István), elképzelhető, hogy nem volt jó igazságügy-miniszter. A tudományos szocializmus, továbbá Szabó Imre akadémikus alapvető műve⁹ alapján az is elképzelhető, hogy Magyarországon jó igazságügy-miniszter 1945 előtt *eleve* nem lehetett a kizsákmányoló társadalmi viszonyok miatt, ahogyan igazi jogtudomány sem. Ez nem jelenti azt, hogy 1945 után Szabó Imre szerint csupa jó igazságügyminiszterek következzenek.

Feltételezhető, hogy aki *több kormánynak* volt igazságügy-minisztere, jónak kellett lennie, mert gyakorlata bevált. Ilyen például Pauler Tivadar, Radocsay László, Ries István, Molnár Erik, Nezvál Ferenc, Korom Mihály, és nem ilyen az 1990-es rendszerváltás után egyik igazságügy-miniszter sem.

A „jóság” megítélhetőségét köthetjük valamilyen minimális *működési időtartamhoz*, például legalább *fél évhez*. Ezen az alapon kihagyható a „jók” közül Károlyi Mihály népköztársaságának valamennyi igazságügy-minisztere, a Tanácsköztársaság igazságügyi népbiztosai, ami talán nem sok jogtörténészt zavarhat, viszont ide lenne sorolható Vladár Gábor – aki 34 évig dolgozott a minisztériumban, ebből 14 évet a kodifikációs osztály élén, és még két hónapig sem volt miniszter – és maga Deák Ferenc is.

A hosszabb időtartam mint a „jóság” ismérve lehetne mondjuk tíz év, és értelemszerűen részben fedné a több kormányban is szolgált igazságügy-miniszterek kategóriáját. Ez alapján hárman vehetők számításba: Pauler Tivadar, Korom Mihály és Markója Imre. Továbbá Nezvál Ferenc, attól függően, hogy mikortól számítható miniszternek. 1990-től ilyen hosszú ideig hivatalban lévő igazságügy-minisztert nem találunk, már az is ritkaság, ha négy évnél tovább maradt valaki hivatalban. Mégis, elhamarkodott következtetés lenne azt állítani, hogy a magyar igazságügy-miniszterek aranykora 1957-től 1988-ig tartott; ezt ők sem, és Szabó Imre sem állította.

Ekkor még érvényes volt az állam és a jog elhalásának marxista-leninista eszméje,¹⁰ amellyel 1945 után nélkülözhetetlen ideológiai képzésben ismertették

⁹ Szabó Imre: *A burzsoá állam- és jogbölcsélet Magyarországon*. Budapest, Akadémiai, 1955. Kritizálja még Rónai Zoltánnak, a tanácsköztársaság egyik igazságügyi népbiztosának jogfelfogását is, lásd: 399–402. és 505. oldal.

¹⁰ Enciklopédikus kifejtését 1980-ban Szabó Imre részben maga oldotta meg, részben Samu Mihályra bízta. Árnyalati eltérés, hogy ennek a hosszú társadalmi folyamatnak egyelőre csak a kezdeti jelei mutatkoznak, vagy a mai társadalmi fejlődésből már több olyan következtést tudunk

meg a bírakat és ügyészeket, az egyetemi oktatásban a hallgatókat. Annak idején akár a miniszter előrelátását és szerénységét egyaránt illusztrálhatta az, hogy kiköltözött az eredetileg igazságügy-minisztériumnak épített impozáns épületből (amelybe más minisztérium került), s a Markó utca túloldalán épp szemben álló bíróság hátsó traktusában helyezkedett el. A rendszerváltás után ez is megváltozott, de a minisztérium költözködése, vándorlása még mindig nem fejeződött be. Természetesen a Kúriával ugyanez történt. A kimondottan legfelső bíróságnak tervezett épületből Népbíróságok Országos Tanácsais, majd Nemzeti Galéria lett, utána 1975-ben – valamilyen diabolikus karikatúra a forma és tartalom dialektikus egységéről – néprajzi múzeum, aminek a legkevésbé alkalmas, az aljában párttörténeti intézettel, amely ott volt szinte napjainkig.

3. A jog várva várt elhalásának hosszú társadalmi folyamatát a jogrendszer és a jogrend alapos, népi demokratikus átalakítása segíthette elő, amiért a miniszterek, amit tudtak, meg is tettek 1945-től. Az első, Valentiny Ágoston rövid hivatali ideje alatt készült néhány fontos rendelet, például a *népbíróságok* létesítéséről (81/1945. ME rend., 1440/1945. ME rend.),¹¹ a *nagybirtokrendszer* megszüntetéséről (600/1945. ME rend.),¹² az *igazoló bizottságokról* (15/1945. ME rend., 1080/1945. ME rend.), amelyeket később, de ugyanabban az évben átminősítettek törvénnyé, azaz törvényhozói hatáskörben utólag jóváhagyva törvénybe foglalták a már hatályban lévő és a gyakorlatban alkalmazott kormányrendeletet. Értelemszerűen régebbi törvénnyel ellentétes kormányrendelet is kiadható, átmenetileg.

Ries István miniszterségének öt éve öt kormány működéséhez tartozik abban az időszakban, amikor az állam és a társadalom teljes átalakítása, egy új rendszer létrehozatala volt a cél szovjet-orosz mintára, a világháborúban győztes

leszűrni, amely bizonyítja, hogy az állam elhalásának hipotézise valósággá fog válni – miként írták. Lásd: Állam- és jogtudományi *enciklopédia*. I. 956. és 63.

¹¹ A népbíróságok létesítését többnyire úgy értelmezik, hogy az az 1945. január 20-án Moszkvában kötött fegyverszüneti egyezményből következik. Ennek szövegét közli: Gecsényi Lajos – Máthé Gábor (szerk.): *Sub clausula, 1920–1947. Dokumentumok két békeszerződés – Trianon, Párizs – történetéből*. Budapest, Magyar Közlöny, 2008. 994–999. Az egyezményt magyar külügyminiszterként Gyöngyösi János kisgazdapárti újságíró írta alá. Diplomáciai és nemzetközi jogi jártassága azonos szintű lehetett, de gyarapodhatott 1947. február 10-ig, amikor a párizsi békeszerződést aláírta. A fegyverszüneti egyezményből nem következik az, hogy különbíróság lenne szükséges, vagy az, hogy a bíróság összetétele és eljárása milyen legyen. Ennek magyarázatát a következő miniszter adta (*A népbíráskodásról szóló 81/1945. M. E. számú és az ezt kiegészítő 1440/1945. M. E. számú rendelet szövege és magyarázata*. Magyarázatokkal ellátta: Ries István. Budapest, Politzer, 1945).

¹² Elkészítésében jelentős munkát végzett Donáth Ferenc, aki 1945-ben az Országos Földbirtokrendező Tanács elnökhelyettese, majd 1945–48-ban a Földművelésügyi Minisztérium politikai államtitkára volt.

hatalmakat itt egyedül képviselő szovjet-orosz katonai megszállás – K. J. Vorosilov marsall – egyetértésével. A politikai akarat, az ahhoz tartozó eszme és a hatalom is adott volt, legfeljebb az problematikus, hogy mindezt Magyarországon hogyan lehetne mielőbb bevezetni. Emiatt az igazságügy-miniszterre igen sok feladat hárult, annak ellenére, hogy ezt csak nagyon kevesen látták valójában, esetleg azért, mert épp ez a marxista-leninista eszme *degradálja* a jogot, sőt elhalását *deklarálja*. Az „eszme” persze nem jogi, hanem politikai, és politikai gazdaságtani. Mindenesetre a joginak két természetes ellensége, amely érvelésével a jogszabályok félretételét, gyakorlati mellőzését magyarázza: a közgazdaságtan és a szociológia. Ez utóbbi a szocializmusban eleinte „burzsoá” áltudomány, helyette „tudományos szocializmus” létezik, csak az 1960-as évektől ismerik el.¹³

Az igazságügyi szervezet – bíróság, ügyészség, minisztérium – átszervezése, személyi állományának lecserélése 1945-től folyamatos.¹⁴ A bírói-ügyészi akadémia fizikai dolgozóknak 1949-től 1954-ig működött; nem vált be a gyakorlatban. 1951-ben eltörölték a jogászok doktori címét – nemcsak azért, mert egyéves tanfolyam után munkás-káderek nem kaphattak ilyen –, majd 1957-ben visszaállították.

A hatalmas jogi mérőföldkő 1949-ben készült. Az 1949. évi XX. törvény előtt nem volt az országnak írott alkotmánya. Az előtte elhangzott kormányprogramok nem érintik, csak egészen közeli időpontban: 1949. június 14-én Dobi István kormányprogramjában erről néhány mondatot olvasott fel, amely szerint az eddigi eredményeket alkotmányban kellene rögzíteni, amelyben rendezni kell az egyház és az állam viszonyát,¹⁵ ennél azonban fontosabbnak tartotta a népgazdasági tervezést és a reakciók elleni harcot.

Ekkor már javában dolgozott az alkotmány-előkészítő bizottság, amelyet a kormány 1949. május 27-én létesített (290/1949. Mt. h.), és egy hónapon belül elkészítette a tervezetet, a végleges változatot pedig július 30-ra. A bizottság meghatározó személyisége Beér János, a Belügyminisztérium főosztályvezetője és Szabó Imre, az igazságügy-minisztérium főosztályvezetője volt. 1945 előtt a minisztériumban legfeljebb ügyvédként, illetve ügyvédjelöltként járhattak. Életük első – igazi sztahanovista sebességgel előállított – alkotmánytervezete végül jól sikerült: 1949. augusztus 18-án az Országgyűlés egyhangú lelkesedéssel

¹³ Figyelemre méltó, hogy 1990 körül a korábban tudományos szocializmusból szerzett, nyilván áltudományos fokozatokat megszerzőik átírták vagy szociológusra, vagy filozófusra.

¹⁴ A reakciós bírakat és ügyészeket végelbánás alá vonták (1949. évi XXII. tv.). A budapesti jogi karon munkástanfolyam már 1945-től volt (4240/1945. KM rend.) több változatban, új dolgozókért; egyidejűen pedig létszámcökkentés is (5000/1946. ME rend.). A rendelet tervezetét az Igazságügyminisztériumban írták.

¹⁵ Kiss Péter et al. (szerk.): *Magyar kormányprogramok, 1867–2002. II.* Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2004. 1044.

fogadta el,¹⁶ Rákosi alá is írta. Kellőképpen hasonlított az 1936-os szovjet alkotmányra, miként az abban az időpontban készült többi népi demokratikus alkotmány, és az újonnan rajzolt, államcímernek használt grafikák egymásra. Új himnusz nem készült, ahhoz nem ragaszkodtak a szovjetek, bár Rákosi Mátyás gondoskodott volna arról is, de Kodály Zoltán nem vállalta.

Bizonyos értelemben megvalósult az, amit Tildy Zoltán kormányprogramja 1945. november 30-án megjelölt, közjogi és alkotmányjogi reformként,¹⁷ bár abban önálló alkotmánytörvényről egyáltalán nem volt szó. Az államgazdálkodási (népgazdasági) tervgazdálkodás 1947-től folyamatos volt, az ehhez nélkülözhetetlen államosítással. Az Alkotmány újszerű általánosságaival akkor nem annyira a jog elhalásának kezdeti jelei mutatkozhattak, mint inkább a proletárdiktatúra szocialista joga születésének kifejtett jelei. A kettő persze lehet ugyanaz, bizonyos értelemben.

1950. július 17-én Molnár Erik vette át az igazságügyi tárca vezetését Ries István után.¹⁸ Ekkor már nem létezett például számvevőszék, közigazgatási bíróság (1949. évi II. tv.), büntetőügyekben általános – szovjet mintára – a népi ülnökrendszer (1949. évi XI. tv.). A népbíróságok és országos tanácsuk (NOT)¹⁹ viszont megszűnik, ügyeik 1951-től megyei bírósági hatáskörbe kerülnek [73/1950. (III. 11.) Mt. rend.]. A négyfokú bíróság megszűnik: a bírói fórumokat a tanácsrendszernek megfelelően kell megszervezni, azaz nincs szükség ítélőtáblákra (felsőbbbíróságok). Hatályos az első tanács törvény (1950. évi I. tv.), amely a Kádár János által vezetett Belügyminisztériumban készült, főleg Beér János²⁰ érdemi közreműködésével, és jogerős több koncepció per ítélete (Mindszenty, Rajk).

1945 előtt bíróságon, a minisztériumban politikai párt tagja nem dolgozhatott, minden párt – befolyásolás, agitáció tiltott volt, továbbá a szakszervezeti működés is. A népbíróságok létrejöttétől ez értelemszerűen megváltozott, önálló párt- és szakszervezeti egységekkel, mindinkább elvárttá vált a politikai (baloldali) elköteleződés. 1950-től létezett a kommunista párt központi vezetőségének (MDP KV) Adminisztratív Osztálya. Egyik részlege – az igazságügyi

¹⁶ Beér János – Szabó Imre: *A Magyar Népköztársaság alkotmánya. Az 1949:XX. törvény és magyarázata*. Budapest, Hírlap-, Szaklap- és Könyvkiadó, 1949.

¹⁷ Kiss (2004): i. m. 885.

¹⁸ Ries István – 1945 előtt ügyvéd és szociáldemokrata politikus – lehet, hogy jobban járt volna, ha nemcsak az eszmét, hanem a szovjet bolsevik párt történetét is alaposan tanulmányozza, mielőtt elvállalta a miniszterséget. 1950 júliusában az ÁVH letartóztatta, majd hamarosan agyonverték.

¹⁹ Működéséről önszépítően: Major Ákos: *Népbíráskodás. Forradalmi törvényesség*. Budapest, Minerva, 1988. Visszaemlékezéséknél: Bernáth Zoltán: *Justitia tudathasadása (Népbíróság a nép nélkül, a nép ellen)*. Budapest, Püski, 1993.

²⁰ Beér János részben erről írta doktori értekezését 1961-ben. Könyv alakban: Beér János: *A helyi tanácsok kialakulása és fejlődése Magyarországon (1945–1960)*. Budapest, Közgazdasági és Jogi, 1962.

alosztály – kimondottan a minisztérium, a bíróságok és az ügyészségek pártirányításával foglalkozott, az 1970-es évektől gyengülő intenzitással 1989-ig.

A párt Szovjetunióból visszatérő és újabb tagjai 1945-től egyre inkább úgy tettek, mintha ők nyerték volna meg a háborút, s nem a szövetséges hatalmak, vagy legalábbis a „felszabadító” szovjetek egyetlen és nélkülözhetetlen politikai és általános meghatalmazottai és közvetítői lennének, egyúttal „az eszme” gyakorlatba fordítói. Egyébként a Dálnoki Miklós Béla – Gyöngyösi János-féle moszkvai fegyverszünetből nyilvánvaló, hogy a háborúnak két vesztese van: a németek és a magyarok, a többiek mind győztek. Folytonossá és általánossá válik a „káderezés”: a barát és ellenség megkülönböztetése és besorolása érdekében. Aki nem vagyontalan munkás vagy paraszt, az osztályellenség. Átnevelésük vagy fölszámolásuk szükséges, mert osztályidegenek, vagyonosok, reakciósök, klerikálisok, fasiszták, harácsolók, elnyomók stb.²¹ Az emberek öntudatos tétele a mások iránti gyűlöletkeltés, irigykedés, gyanakvás, büntetés keresése által inkább az alantas ösztönök kielésére, mint valaminő „eszmére” enged következtetni. A vagyon elvétele, a lakás elvétele, a „társbérletesítés”, a munkahely elvétele, a nyugdíj elvétele (végelbánás), a kitelepítés, ezek valaminő jogi keretekbe formázása inkább *jogsértésnek*, mint a *jogszerű* helyzet elérésének tűnik. Nemes Dezső akadémikus, aki a „lenini eszmék erejét” kitűnően ismerte – 1945 előtt a nagy Szovjetunióban hol kárpitos, hol politikai munkás –, nemes egyszerűséggel úgy találta, hogy a demokratikus forradalom 1947-től átnőtt szocialista forradalommá.

Ebben a forradalomban gyakorlott vezető volt Molnár Erik – 1945 előtt ügyvéd és a kommunista párt régi tagja, az ideiglenes kormányban népjóléti miniszter, majd tájékoztatásügyi, külügy-, azután 1950. július 17. és 1952. november 14. között igazságügy-miniszter. A törvényalkotás eredményei ekkor a büntető perrendtartás (1951. évi III. tv.), a polgári perrendtartás (1952. évi III. tv.) és a családjogi törvény (1952. évi IV. tv.); tervezetük a minisztériumban készült. A már folyamatban lévő harcot folytatta a reakciók, fasiszta stb. beállítottságú bírák, ügyészek és igazságügy-minisztériumi dolgozók körében²² az akkor oda-került államtitkár, illetve a miniszter első helyettese, Décsi Gyula segítségével. Molnár Erik volt még nagykövet és bő egy évig a Legfelsőbb Bíróság elnöke. Akadémikus 1948-tól, nem jogtudománya alapján, hanem történészként, amit a történeti materializmus filozófiai alapjain művelt, 1957-től haláláig az MTA Történettudományi Intézetének igazgatójaként.

Időközben Dobi István miniszterelnöktől átvette a kormány közvetlen irányítását 1952 augusztusában Rákosi Mátyás, aki 1946 februárjától valamennyi

²¹ Vö. például Révész (2016): i. m. 203–205, 233–236, 273–274.

²² Vö. például Révész (2016): i. m. 363–367.

kormányban miniszterelnök- helyettes volt. Molnár Eriket három hónap múlva felcserélte Décsi Gyulával két és fél hónapra. Utána Kovács Béla következett 1953. február 2-től július 4-ig. Az első lépés – Décsi kinevezése – kézenfekvőnek látszik, mert előtte igazságügyminiszter-helyettes volt. Azt megelőzően pedig az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) alosztályvezető ezredese. Kovács Béla bányász, párttitkár egyéves bírói-ügyészi tanfolyamot végzett, majd hadbíró alezredes lett. E két népi demokrata főtitst a minisztériumban az osztályellenséget űzte. Valószínű, hogy ők voltak az utóbbi 75 év két *legrosszabb* igazságügy-minisztere,²³ és biztosan nem véletlen az, hogy épp kinek a miniszterelnöksége idején. Rákosi Mátyás találhatott volna mást is, de a jog iránti mélységes megvetését alkalmasabbak kinevezésével nem tehette volna nyilvánvalóvá. A miniszter igazgatási hatásköre is csökkent: a büntetés-végrehajtás, börtönügy 1952-től 1964-ig a belügyminiszterhez került.

Sztálin halála után Rákosi kormányát 1953 júliusától Nagy Imréé követte, akadémikus²⁴ igazságügy miniszterekkel: Erdei Ferenc közel másfél évig töltötte be a posztot, utána ismét Molnár Erik következett. A minisztériumban készült az új típusú *ügyészség* szabályozása (1953. évi 13. tvr.), a szovjet prokurátúra mintájára. Tervben volt az új büntető törvénykönyv és polgári jogi törvény előkészítése, a bírói gyakorlat javítása a szocialista törvényesség jegyében, az egyetemen frissen végzett jogászok alkalmazása a régi reakciók és az új tanfolyamot végzett átképzett munkások helyett.²⁵ Elkészült a bírósági szervezeti törvény (1954. évi II. tv.). Erdei Ferenc igazságügy-minisztersége idején enyhült a merev irányítás, az ellenségeskedő gyanakvás. Úgy tűnik, nyilvánvaló volt számára, hogy minden hozzáértő szakembert – bírót és, ahogy mondta, „törvényszerkesztőt” – nem szabad elküldeni, amíg szakmai tudásukat nem sajátították el újak, akik lehetőleg 1945 után fejezték be az egyetemi tanulmányaikat. Bíróságon a polgári jogi ügyekben ítélezők nehezebben pótolhatók, mint a büntetőbírók. A miniszter

²³ Lehetséges, hogy Décsi Gyula később orosz nyelvből fordítóként igazán jól dolgozott, ez azonban aligha változtat igazságügyi teljesítményén.

²⁴ Az MTA forradalmasítása – régi tagok kizárása, újak felvétele, a szervezet szétverése és átszervezése szovjet mintára – 1948–1949-ben folyt, többek között Gerő Ernő közreműködésével (akit a munkásmozgalmi legenda „Gerő Ernő, a hídverő” szólással emlegetett, holott a verés nem annyira a hidakra irányult). Gerő – Szabó Imréhez hasonlóan és ugyanabban az évben – maga is akadémikus lett (1949–1957); Nagy Imre miniszterelnök géplakatosi szakképzettséggel ugyan, 1950-től akadémikus, ám arról lemondott 1955-ben, majd a következő évben kérésére tagságát helyreállította az MTA. Erdei Ferenc 1948-tól volt akadémikus és Kossuth-díjas, ugyanúgy, mint Lukács György.

²⁵ Vö. Révész (2016): i. m. 383–388.

– egyetemi végzettsége ellenére – inkább politikus, mint jogász;²⁶ 1955-ben már a Földművelésügyi Minisztériumot vezette. 1957-től az MTA Agrárgazdasági Kutató Intézetének igazgatója volt.

Időközben Szabó Imre is felhagyott a Törvényelőkészítő Főosztály vezetésével, és 1955-től az MTA Állam- és Jogtudományi Intézetének igazgatója lett. A *polgári jog* törvénykönyvbe foglalása gyakorlatilag 1954-ben kezdődött Eörsi Gyula²⁷ irányításával, többek között Bacsó Jenő, Kampis György, Kemenes Béla, Világhy Miklós közreműködésével a Törvényelőkészítő Főosztályon. A Ptk. első tervezete 1956. szeptemberére készült el, és átdolgozásokkal három év múlva fogadta el az Országgyűlés (1959. évi IV. tv.).

Az 1956-os forradalom után a minisztérium vezetője Nezvál Ferenc²⁸ lett (1956. december 29-től), majd a forradalmi munkás-paraszt kormány igazságügy-miniszteri posztját töltötte be 1957 májusától 1966. december 7-én történt nyugdíjazásáig. Hihetetlen mértékben nem értett a joghoz,²⁹ viszont ennek ellenkezőjéről a minisztériumban senkit sem próbált meggyőzni. Fenntartás nélkül követte a párt iránymutatását, ugyanakkor lehetőség szerint hagyta dolgozni azokat, akikről feltételezhető volt, hogy szakemberek.

Az 1950-es évek utolsó harmada ellentmondásos időszak volt. Egyfelől az „ellenforradalom” miatt a megtorlás évei következtek: rögtönbíráskodás bevezetésével (1956. évi 22. tvr.), népbíróságokkal és a Legfelsőbb Bíróság Népbírósági Tanácsával (1957. évi 25. tvr., 1957. évi 34. tvr.), mintha újra háborús és népellenes bűncselekmények történtek volna; ezek 1961-ben szűntek meg (1961. évi 7. tvr.). Az 1956-os ügyeket tárgyaló bírák közül többen ekkor alapozták meg bírói karrierjüket. Másfelől például az államigazgatási eljárás általános szabályainak (1957. évi IV. tv.) és a Polgári törvénykönyvnek a megalkotása kifejezetten szakmai sikerként könyvelhető el. 1945 után 15-20 évvel a korábbi

²⁶ Révész (2016): i. m. III. kötet. Válogatott bibliográfiájában miniszterek publikációit is közli, ha azok a minisztérium története szempontjából relevánsak. Erdei Ferenc túlreprezentáltaknak tűnik. Például *Parasztok* című könyve 1938-ból és annak reprint kiadása – az esetleg megrévesztő cím ellenére – *nem* az Igazságügyminisztérium dolgozóiról szól 1938-ban.

²⁷ Az IM Törvényelőkészítő Főosztályán főosztályvezető, 1952-ben a jogtudomány kandidátusa, 1956-ban doktora, 1962-től akadémikus, munkássága alapján.

²⁸ Illegális kommunista ifjómunkás és cipőfelsőrész-készítő, 1945-től a kommunista párt tagja, és nemzetgyűlési (országgyűlési) képviselő, 1950-től a Fővárosi Tanács elnökhelyettese; ebben a minőségben szerez levelező tagozaton 1955-ben jogi diplomát. Nagy Imre kormányában 1956. október 26–31-ig város- és községgazdálkodási miniszter.

²⁹ Révész (2016): i. m. III. A válogatott bibliográfiában több publikációja megtalálható. Amíg a minisztériumban dolgozott, ezek ott készültek; a miniszteri irányításhoz valamiképp hozzátartozott az is. Nem sokan élnek ma már azok közül, akik megmondhatnák e közlemények tényleges szerzőinek nevét. Egyébként a „miniszteri indokolást” sem a miniszter szokta megírni, miért lenne kivétel a miniszteri cikk.

hatályos jogot sikerült módszeresen megváltoztatni, átalakítani, továbbá a jogalkalmazás gyakorlatát ehhez idomítva stabilizálni.

Az igazságszolgáltatásban dolgozók állománya megújult – általánosan elvárt volt az egyetemi végzettség: az átképzősök ideje lejárt, kénytelenek voltak egyetemet végezni vagy pályát változtatni –, jelentősen nőtt a nők száma bíróságon, ügyészségen egyaránt. Ami alig nőtt, az a fizetésük: a bíróké hozzávetőlegesen a jobb szakmunkásokéval egyezett meg. Felfedezhetetlen az esetleg ennek megváltoztatására irányuló miniszteri törekvés. Az 1960-as évektől, amikor már nem létezik a végzett egyetemi hallgatók munkahelyre irányítása, toborzás vált szükségessé, mert vonzóbb volt az ügyvédi és a vállalati jogtanácsosi pálya.

4. Már majdnem teljesen elkészült a szocialista jog országunkban – Szabó Imre interpretációjában³⁰ *teljesen* elkészült –, amikor kiderült, hogy a gazdaságot meg kellene újítani: csökkentve az állam szerepét, növelve a vállalatok vagyoni önállóságát, a mezőgazdaságban önálló szövetkezeti földtulajdon szükséges, stb. – vagyis újra kell gondolni a szocializmus politikai gazdaságtanát, *új gazdasági mechanizmusra* kell áttérni. A „rég” mechanizmushoz igazított hatályos jog ismételt fölépítése jelentős jogalkotási és jogalkalmazási feladatnak ígérkezett az igazságügy-minisztérium számára is. Az akkor elképzelt megoldás (bizonyos értelemben gazdasági reform politikai reform nélkül) – utólag belátható – egyedül a kínaiaknak sikerült hosszú kísérletezés után. Nezvál Ferenc leváltásának oka nem az volt, hogy ezt az újítást már nem tudta volna követni; a reform mindenestre Korom Mihály³¹ igazságügy-minisztersége idején (1966–1978) folyt.

Ennek ellenére az új gazdasági mechanizmus elképzelése, kísérlete mások elképzelése volt, nem Korom Mihályé, aki viszonylag gyorsan kiismerte magát a minisztérium és a bíróságok működésében. Nem volt jogtudósalkat – ennek látogatását is elkerülte –, elődjével ellentétben azonban akár hosszú jogszabálytervezeteket is képes volt figyelmesen végigolvasni, bár valószínű, hogy legfeljebb a büntetőjog érdekelte. Akkor ez a joganyag is megújult: szabálysértési jog (1968. évi I. tv.), büntetőeljárás jog (1973. évi I. tv.), büntetőjog (1978. évi IV. tv.), és több más jelentős szabályozási terület, például a munkajog (1967. évi II. tv.), a tanácsok (1971. évi I. tv.), a szövetkezetek (1971. évi III. tv.), a bíróságok (1972. évi

³⁰ Szabó Imre: *A szocialista jog*. Budapest, Közgazdasági és Jogi, 1963.

³¹ Korom Mihály 1945-től a rendőrségen dolgozott – önéletrajza szerint előtte béres volt, ami azt jelenti, hogy „népi káder”, és nem végzett középiskolát –, ekkor 18 éves volt. A rendőri pályán való folytonos előrehaladásának ténye az 1959-ben szerzett jogi egyetemi végzettség és a szovjet politikai főiskola elvégzése, a BM vizsgálati osztályának élére történő kinevezés 1958–60 között ezredesként, 1960-tól a határőrség országos parancsnoki, vezérőrnagyi tisztsége, 1963-tól a pártközpont adminisztratív titkári funkciójának ellátása, majd az első és egyetlen tábornoki rangban elnyert igazságügy-miniszterség.

IV. tv.), az ügyészség (1972. évi V. tv.) és a vállalatok szabályozása (1977. évi IV. tv.). Átfogó, új szabályozásként készült el a minisztériumban a környezetvédelmi (1976. évi II. tv.), illetve az atomenergiáról szóló törvény (1980. évi I. tv.). A legkülönbébb szakigazgatási tárgykörökben módosult, bővült, megújult a jogi szabályozás, amely a 20. században szokásjogi alapon elképzelhetetlen volt, mint ahogy többnyire műszaki vagy természettudományi alapjuk miatt ezeknek osztályharcos munkás-paraszt változata sem létezik.

Az ideológiai indíttatású szabályozási kísérletek ebben az időszakban sem tűntek el; például az ifjúsági törvény (1971. évi IV. tv.) ilyen, vagy a társadalmi bíróságokról szóló³² (1975. évi 24. tvr.), mindkettő az igazságügyi minisztériumban készült.

1978 áprilisában Korom Mihály más pártfeladatot kapott. Az új miniszter – nem nagy meglepetésként – Markója Imre³³ lett, aki általa eléggé ismert szervezet vezetését vette át. Amivel addig közvetlenül nem foglalkozott, a jogszabály-előkészítés, tapasztalt és elismert szakemberek irányításával (Szilberek Jenő, majd Petrik Ferenc) folyt tovább. A jogalkotás ekkor részben újraszabályozás volt – például a bírósági végrehajtás (1979. évi 18. tvr.), az államigazgatási eljárás (1981. évi I. tv.), a sajtótörvény (1986. évi II. tv.) –, részben olyan új szabályozás, amelynek előzményei az 1945 előtti jogban ugyan megvannak, gyakorlatilag azonban jogtörténeti emlékké váltak, mint például a cégnyilvántartás (1985. évi 16. tvr.), a felszámolási eljárás (1986. évi 11. tvr.), a gazdasági társaságoké (1988. évi VI. tv.).

A jogszabályok alkotmányosságának biztosítása érdekében Alkotmányjogi Tanács (1984. évi I. tv.) létesült, valamilyen sajátos szocialista alkotmánybíróság pótlásaként; vagyis nem bíróság, hanem országgyűlési bizottság volt. Ülésein részt kellett vennie az igazságügy-miniszternek is, nem mindig osztatlan öröme. Az Alkotmányjogi Tanács elnöke – a sors kifürkészhetetlen szeszélyéből – Korom Mihály volt.

³² Előzménye a 1041/1956. (V. 30.) Mt. határozat, az 1962. évi 24. tvr., mintája a Szovjetunió gyakorlatában található. Az azonos munkahelyen dolgozók maguk közül választanak *társadalmi bíróságot*, amelyen egymást feljelenthetik, ha a szocialista együttlélés szabályait megsértik. Magyarországon nem vált be, a dolgozók inkább a „valódi” bírósághoz fordultak. Az 1980-as évekre a társadalmi bíróságok működése megszűnt, bár szabályait tartalmazta a *Hatályos jogszabályok gyűjteménye* 1988-ban; ezzel a jog elhalásának talán egyetlen bizonyítékát rögzítve.

³³ Markója Imre érettségizett – már az egyetemen mozgalmár –, nappali tagozaton végezte el a jogi egyetemet, és még zongorázni is tudott, a jogi gyakorlatban azonban nem dolgozott. Egyetemi tanulmányai után nyomban a *Társadalmi Szemle* szerkesztőségében kezdett 1953-ban, a jogi rovat vezetőjeként. 1958-tól 1963-ig az MSZMP KB jogi alosztályának vezetője volt, majd 1963-tól folyamatosan az Igazságügyminisztériumban miniszterhelyettes, a miniszter első helyettese, államtitkár 1978. április 22-ig.

A jogalkotás törvényességét a jogalkotásról szóló 1987. évi XI. törvény rendezte, egy hosszabb szabályozási folyamat³⁴ jelentékeny állomásaként.

5. A rendszerváltás előtti, reformkommunista időszak minisztere Kulcsár Kálmán³⁵ akadémikus volt, 1988. június 29-től 1990. május 23-ig. Két év két miniszterelnökkel (Grósz Károly, Németh Miklós), a mindent tudó párt útmutatásai nélkül,³⁶ és rendkívüli munkabírású, kutatóként ismert miniszterhelyettesekkel, akik ráadásul épp a rendszerváltás kérdéseivel foglalkoztak évek óta. Kilényi Géza a nyolcvanas évek elejétől 1988-ig az MTA Államtudományi Kutatások Programirodáját vezette, Sárközy Tamás elsősorban a gazdasági irányítás kérdéseit vizsgálta. Mindhárman tárgyilagosaak: nemigen mutatják a bírakkal és a minisztériumi dolgozókkal való szolidaritás különösebb jeleit.

Ez a két év néhány jogszabályra utalással nem jellemezhető, legfeljebb a fő szabályozási tárgykörök említhetők: a gazdaság privatizációja, a bíróság, a közigazgatás megújítása, általában a szocialista állam leépítése stb. 1988–89-től nyilvánvaló volt. Ezek jogi szempontú kezelését az igazságügyi minisztériumnak kellett volna megoldania, ami tulajdonképp meg is történt. Hogy mennyire kifogástalanul, az más kérdés.

A hatályos jog megváltoztatásában inkább liberális közgazdasági szemlélet érvényesült, mint következetesen jogász-normativista felfogás. Például az állami vagyon védelméről szóló 1990. évi VII. *törvény* és az Állami Vagyonügynökségről szóló 1990. évi VIII. *törvény* ugyanúgy nem foglalkozik a bírói vizsgálat lehetőségével, mint ahogyan az 1945 utáni államosítások miatt sem lehetett bírói eljárást indítani, még a jogszabályban ígért kártalanításért sem. Ekkor már létezett az Alkotmánybíróság (1989. évi XXXII. tv.), és a minisztériumban készen állt³⁷ a közigazgatási bíróság hatáskörét is szabályozó tervezet, amelyből 1991-ben lett törvény (1991. évi XXVI. tv.). Szép témának látszott a bírói függetlenség, amelyet – utólag igazán könnyű megállapítani – előbb

³⁴ Vö: A jogszabályok előkészítésének továbbfejlesztéséről szóló 2030/1964. (XI. 10.) Korm. határozat, a jogszabályok kihirdetéséről szóló 1974. évi 24. tvr. Hozzá tartozott a jogszabályrendezésről szóló 1987. évi XII. tv. is.

³⁵ Kulcsár Kálmán 1950–56 között dolgozott katonai bíróságon, ügyészségen, majd rendkívül jó érzékkel a tudományos pályát választotta; jogszociológusként, illetve szociológusként ért el jelentős sikereket. 1969-től 1983-ig az MTA Szociológiai Kutató Intézetének igazgatója, 1983–1988-ig az MTA főtárhelyettese. 1988-ban közismert és elismert volt tudósként, de kívül állt a gyakorló jogászok körén.

³⁶ Az MSZMP KB Adminisztratív Osztálya 1989 májusában befejezte működését. A minisztériumban és a bíróságokon egyes vezető állások betöltéséhez jóváhagyásra volt szükség; talán ezt a jogosítványt gyakorolták legtovább, és a végén nem különösebben akadékoskodva.

³⁷ Petrik Ferenc: A jogállamiság és a közigazgatási bíráskodás. In Kozma György (szer.): *Ünnepi tanulmánykötet Petrik Ferenc 70. születésnapjára*. Budapest, PPKE, 2003. 38–39.

kellett volna fontolóra venni, még a szocialista törvényesség idején, amikor a jogpolitikai irányítás a kezdeti bizalmas közlésből – *quasi upanishad* fülbesúgásából – jogszabályba foglalt jogalkalmazási irányelvvé lett (14/1973. NET határozat), bár ezt idővel aligha vette komolyan valaki a bírák közül: elméleti kérdéssé változott, és – helyesen – gyakorlatilag mint kérdés meg is szűnt. A miniszter által kezdeményezett³⁸ és támogatott bírói önigazgatás bevezetésének egyrészt korántsem volt lényeges szerepe a bírói függetlenség érvényesülésében, másrészt semmit sem javított a bírák fizetésén, anyagi helyzetén, viszont alapjává lehetett a bírói politizálásnak – mind egymással, mind általában a társadalommal kapcsolatban –, valamint a függetlenség individualizmusként történő értelmezésének. A koncepció később valósult meg, és – mint például az olaszoknál – van, akinek tetszik, és van, akinek nem. Megvalósult ellenben a minisztériumban a Bírósági Felügyeleti Osztály megszüntetése még 1989 januárjában, aminek nem sokan örültek. Eröss Pál berendelt legfelső bírósági bíró, osztályvezető és *munkatársai* az átszervezés miatti felmondásnak aligha. Aki nem ott dolgozott, annak persze nem számított.

6. Az 1945 és 1990 között hivatalban volt igazságügy-miniszterek megfelelése, jósága, eredményessége a mindenkori működési feltételekhez is kötődött, mint korábban is, mégis ahhoz képest néhány jelentékeny eltéréssel.

Az 1945 előtti miniszterelnököknek – a háborús időszakot leszámítva – volt jogi végzettségük és legalább halvány elképzelésük arról, hogy jogalkotással, illetve jogalkalmazással mit lehet és mit nem lehet elérni. 1945 után 1990-ig egyetlen miniszterelnök volt jogász – Münnich Ferenc, akinek ez irányú képzettsége kormányprogramjából³⁹ például felismerhetetlen –, a többi eleinte eleve iskolázatlan népi demokrata, mint Dobi István vagy Nagy Ferenc hat elemivel, hasonlóan az akkori proletár író és tartalékos tizedes honvédelmi miniszterhez, Veres Péterhez. Igazán nem volt nehéz ezt később túlszárnyalni.

1953 nyaráig a miniszterelnökök és igazságügy-miniszterek a korábbi jog és az igazságügyi szervezet szétzúzásán munkálkodva – *für alle Fälle* – bármilyen jog presztízsének is ártottak. *Nincs* közöttük „jó miniszter”. Utánuk lassan javult a helyzet. Erdei Ferenc az elődeihez képest „jó”, különben legfeljebb csak „nem rossz” volt. Ha egy minisztériumban viszonylag sokan tudják azt, hogy bizonyos ügyben a miniszternek mit kell tennie, az nem baj. Ha a miniszter ezt tőlük tudja meg, az sem baj, legfeljebb a miniszternek kellemetlen, mivel a minisztérium teljesítménye jobb a miniszterénél, vagyis a kettő megkülönböztethető egymástól,

³⁸ Az időszak autentikus miniszteri magyarázata: Kulcsár Kálmán: *Két világ között. Rendszerváltás Magyarországon, 1988–1990*. Budapest, Akadémiai, 1994.

³⁹ Kiss (2004): i. m. 1199–1202.

holott erre nem lenne szükség. Korom Mihály igazságügy-miniszternek nem volt rossz: legalább a tárca presztízsének további csökkenését megakadályozta, bár a neki nem tetsző magyarázatot rendszerint egyszerűen „jogászkodás”-nak nevezte. Ugyanezt közelítette volna Markója Imre, aki ambíciói szerint túl későn lett miniszter, amikor lehet, hogy az egésztől elment a kedve (tőle pedig munkatársai nagy részének).

A sort záró Kulcsár Kálmán helyzete kivételes volt. Majdnem valódi önállóságot kapott, párt- és miniszterelnöki különleges megkötések és korlátozások nélkül, olyan feladatokkal, amelyekhez kétszer annyi idő sem lett volna elég. Nem is sikerült kifogástalanul megoldania azokat. Más a tudományos és a miniszteri tevékenység; az utóbbi inkább „nem rossz” volt, mint egyértelműen jó.

Az 1945–1990 közötti igazságügy-miniszterek ha nem is azonos mértékben, de elkötelezetten inkább hittek a marxizmus-leninizmus érveiben és győzelmében, semmint a jogi igazságosság lehetőségében. Egy Nobel-díjasnál olvasható érvelés szerint: „nem számít, ha valami nem igaz pillanatnyilag, a szentségit, majd az lesz idővel.”⁴⁰

⁴⁰ Gabriel García Márquez: *A pátriárka alkonya*. Budapest, Magvető, 2017. 178.

Irodalomjegyzék

- 1041/1956. (V. 30.) Mt. h.
1962. évi 24. tvr.
1974. évi 24. tvr.
2030/1964. (XI. 10.) Korm. határozat
A népbíráskodásról szóló 81/1945. M. E. számú és az ezt kiegészítő 1440/1945. M. E. számú rendelet szövege és magyarázata. Magyarázatokkal ellátta: Ries István. Budapest, Politzer, 1945.
Beér János: *A helyi tanácsok kialakulása és fejlődése Magyarországon (1945–1960).* Budapest, KJK, 1962.
Beér János – Szabó Imre: *A Magyar Népköztársaság alkotmánya. Az 1949:XX. törvény és magyarázata.* Budapest, Hírlap-, Szaklap- és Könyvkiadó, 1949.
Bellér Judit: *Az Igazságügyi Minisztérium történetéből, 1871–75, 1914–18. Jogpolitika*, (1983), 2.
Bernáth Zoltán: *Justitia tudathasadása (Népbíráóság a nép nélkül, a nép ellen).* Budapest, Püski, 1993.
García Márquez, Gabriel: *A pátriárka alkonya.* Budapest, Magvető, 2017.
Gecsényi Lajos – Máthé Gábor (szerk.): *Sub clausula, 1920–1947.* Budapest, Magyar Közlöny, 2008.
Kiss Péter et al. (szerk.): *Magyar kormányprogramok, 1867–2002. II.* Budapest, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, 2004.
Kulcsár Kálmán: *Két világ között. Rendszerváltás Magyarországon, 1988–1990.* Budapest, Akadémiai, 1994.
Major Ákos: *Népbíráskodás. Forradalmi törvényesség.* Budapest, Minerva, 1988.
Máthé Gábor: *Az Igazságügyi Minisztérium történetéből. I–II. 1867–71. Jogpolitika*, (1982), 3–4.
Mezey Barna: *Az Igazságügyi Minisztérium történetéből, 1848–49. Jogpolitika*, (1982), 2.
Mezey Barna: *Az Igazságügyi Minisztérium történetéből, 1905–13. Jogpolitika*, (1983), 6.
Névai László: *Magyar törvénykezési szervezeti jog.* Budapest, Tankönyvkiadó, 1961.
Petrik Ferenc: *A jogállamiság és a közigazgatási bíráskodás.* In Kozma György (szerk.): *Ünnepi tanulmánykötet Petrik Ferenc 70. születésnapjára.* Budapest, PPKE, 2003. 37–47.
Révész Béla (szerk.): *Iratok az Igazságügyi Minisztérium történetéből, 1944–1990.* Budapest, Magyar Közlöny, 2016.
Révész Tamás: *Az Igazságügyi Minisztérium történetéből, 1875–90. Jogpolitika*, (1983), 3.
Szabó Imre: *A burzsoá állam- és jogbólcsélet Magyarországon.* Budapest, Akadémiai, 1955.
Szabó Imre: *A szocialista jog.* Budapest, Közgazdasági és Jogi, 1963.
Szabó Imre (szerk.): *Állam- és jogtudományi enciklopédia. I–II.* Budapest, Akadémiai, 1980.
Tőkei Ferenc (szerk.): *Kínai filozófia. Ókor. I. kötet.* Budapest, Akadémiai, 1980.